

HALKEVLERİNDE SİNEMA FAALİYETİNİ YAYGINLAŞTIRMA ÇABALARI VE SINIRLILIKLAR

Özgür ADADAĞ*

Öz

1932 yılında Türkiye'nin farklı şehirlerinde açılan halkevlerinin temel amacı devrimin ilkelerini yaymaktır. Bu amaca ulaşmak için kullandığı araçlardan biri de sinemadır. 1930'lu yılların ortasından itibaren Cumhuriyet Halk Partisi mümkün olduğunca çok halkevinin sinema makinesi sahibi olması, halkevlerinde gösterilecek filmlerin tedariki ve halkevlerinde gösterimlerin düzenli bir şekilde yürütülmesi için çalışmalar yapar. Ancak, Parti örgütü halkevlerinde gösterilecek nitelikte "terbiyevi film" bulmak başta olmak üzere farklı sorunlar yaşayacak, bu sorunlara çözüm üretmek için çaba gösterecek, 1940'lı yılların sonuna gelindiğinde ilk baştaki hedeflerine ulaşmaktan uzak kalacaktır. Arşiv kayıtlarında yer alan Parti ve devlet aygıtının farklı birimleri ile halkevleri ve yerel yöneticiler arasında sinema konusunda yapılan yazışmaların temel alınacağı bu çalışmada halkevleri bünyesinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin sinemadan yararlanmak için yaptığı girişimler ve karşılaşılan sorunlar incelenecektir. Böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında sinemadan propaganda aracı olarak yararlanma girişimleri hakkında temel bir çerçeve oluşturmak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Halkevleri, Devlet sinema ilişkisi, Eğitici film, Haber filmi, CHP*

Abstract

The Efforts to Extend Cinema Activities in People's Houses and Its Constraints

The main objective of the People's Houses that were opened in various provinces of Turkey in 1932 was to disseminate the principles of the revolution. One of the tools that were used to achieve this goal was cinema. Since the mid-1930s, the Republican People's Party (RPP) carried out works to ensure that as many people's houses as possible have film projectors, to supply the films to be screened and to assure the screenings take place regularly in the people's houses. However, the Party experienced various problems, particularly in finding "educational films" to be screened in people's houses, tried to find solutions to them, yet by the end of the 1940s, the Party was far from reaching its initial goals. This study which is based on the written correspondences -that are part of

* Doç. Dr., Galatasaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi Bölümü, İstanbul. E-posta: oadadag@gmail.com ORCID: 0000-0003-1629-9329
(Makale Gönderim Tarihi: 17.11.2021 - Makale Kabul Tarihi: 01.04.2022)

the archival records- among various units of the state, party and the people's houses and local governors, examines the attempts of RPP in making use of cinema, and the problems and constraints it encountered during this process. Thus, it is aimed to provide a basic framework about the attempts to benefit from cinema as a propaganda tool in the first years of the Turkish Republic.

Key words: *People's Houses, State-cinema relationship, Educational films, Newsreel, CHP/RPP*

Giriş

23 Şubat 1940 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Sekreterliğinden Ağrı ilinin merkezinde bulunan Karaköse Halkevine gönderilen yazıda, değeri 3.000 TL olan Philips marka sesli ve seyyar bir sinema makinesinin Halkevine hediye olarak gönderileceği belirtilir. 7 Mart'ta Karaköse Halkevi Başkan vekili Nabi Taşar'ın bu yazıya verdiği cevap duygu doludur. Hediye karşısında “bütün Ağrı halkının heyecanla karışık büyük sevinç duyduğunu” ifade eder ve “Şarkın en ücra ve uzak diyarında sinemayı hiç görmemiş Ağrı halkının bu büyük ihtiyacının giderilmesi hususunda göstermiş olduğunuz bu derin alaka ve fedakarlık karşısında halkın duyduğu minnet hissini ve şükranlarını, sevinçlerini tarif mümkün olmayacaktır” şeklinde cevap verir.¹ Bu yazışma Parti Genel Merkezinin sinemanın Anadolu'da yaygınlaşması için gösterdiği çaba ve halkevi idarecilerinin sinema makinesinden beklentileri hakkında fikir verir. Ancak madalyonun diğer yüzüne de bakmak gerekir. Genel Merkezin sinemanın yaygınlaşması için yaptığı tüm girişimlere, halkevlerinin de sinemadan büyük beklentilerine rağmen halkevlerinde sinemanın kullanımı birçok sorunla karşılaşacaktır. Örneğin Ağrı'ya gönderilen sinema makinesi farklı sebeplerden dolayı uzun süre etkin şekilde kullanılamaz. 21 Temmuz 1941 tarihinde Karaköse Halkevinden CHP Genel Sekreterliğine gönderilen yazıda hediye edilen sinema makinesi için iki seneyle yakın bir zamandan beri ancak üç defa film gönderilmiş olduğu belirtilir ve gösterim yapılabilmesi için film talep edilir.²

Bu makalede Cumhuriyetin ilk döneminde devrimin fikirlerinin yaygınlaştırılması, dönemin yaygın olarak kullanılan ifadesiyle ‘halk terbiyesi’ için sinemadan yararlanma girişimleri ve bunların sınırlılıkları incelenecek. 1930'lu yıllarda sinemadan yararlanmak için halkevlerine makine sağlamak, gösterilecek filmleri tedarik etmek ve bu filmlerin ülkenin her yerinde gösterilmesini sağlamak gibi temel hedefler belirlenir. Bu hedefleri merkezde planlayan, örgütleyen, uygulamaya koyan Parti Genel Sekreterliği, hedeflerin yerelde uygulamaya konduğu kurum ise 1932 ila 1951 yılları arası hizmet veren halkevleri olacaktır. Arşiv kayıtlarında yer alan Parti ve devlet aygıtının farklı birimleri ile halkevleri ve yerel yöneticiler arasında sinema konusunda yapılan yazışmaların temel alınacağı bu çalışmada ilk olarak sinema faaliyetinin gelişmesi için Parti'nin yaptığı girişimler ve bu kapsamda halkevlerine sinema makinesi temin etme süreci, ikinci aşamada ise bu makinelerde gösterilecek Parti'nin amaçlarına uygun filmlerin üretimi, tedariki ve bu filmlerin halkevlerinde gösterim süreçleri ortaya

¹ 23.2.1940 tarihli Genel Sekreterlikten Karaköse (Ağrı) Halkevine gönderilen yazı ve 7.3.1940 tarihli Karaköse Halkevinin cevabı, BCA 490.1.0/1223.64.1; 166, 132.

² 21.7.1941 tarihli Karaköse Halkevinden Genel Sekreterliğe gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1215.33.2; 28.

koyulacak. Bu açıklamalara paralel olarak makine ve film temini konusunda yaşanan sorunlar ve bu sorunlara çözüm üretme çabaları incelenecek. Bu çalışmada iki dünya savaşı arası dönemde Avrupa başta olmak üzere dünyanın farklı yerlerinde devlet aygıtının sinemadan toplumları eğitmek, yönlendirmek için yararlanma girişimlerinin³ Türkiye ayağını ortaya koymak amaçlanmaktadır. Böylece Türkiye’de devlet-sinema ilişkisinin ayrıntıları üzerine düşünmek ve başka örneklerle kıyaslamalar yapmak için bir zemin oluşturulması hedeflenmektedir.

Halkevlerine Sinema Makinesi Temin Etme Çabaları

Dönemin İç İşleri Bakanı ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya’nın ifadesiyle “Atatürk inkılabı prensiplerinin halk arasında yayılması, derinleşmesi ve kökleşmesi için kuruluş”⁴ olan halkevlerinin ilk 14 tanesi Şubat 1932’de ülkenin farklı şehirlerinde açılır ve kapatıldıkları 1951 yılında sayıları 500’e yaklaşmıştır. Kaya’nın dile getirdiği hedefler doğrultusunda sinema da kullanıma sokulacaktır. 1932 yılının sonundan itibaren halkevlerinin sinema ve radyodan yararlanması için gerekli altyapıyı planlamak üzere incelemeler başlar. Bu incelemeler sonrası Parti Genel Yönetim Kurulu 1933 yılı başında bir dizi karar alır. Bu kapsamda ülke genelinde film gösterilebilecek yerlerin dökümünün çıkarılmasına, eksikler doğrultusunda sesli ve sessiz film kaydedici ve gösterici makinelerin mali imkânlar ölçüsünde yurtdışından satın alınmasına karar verilir.⁵ Bu toplantının hemen ardından söz konusu alımları kolaylaştırmak için TBMM’de bir kanun çıkarılır ve Halkevleri için satın alınacak film kaydedici ve gösterici makineleri gümrük vergisinden muaf tutulur.⁶ Ancak, sonraki birkaç yıl sinemadan yararlanmak için yapılması öngörülenler sınırlı şekilde uygulamaya geçecektir: 1936 yılına kadar birkaç sinema makinesi satın alınır, var olan sınırlı sayıdaki makinenin tamiri yapılır, teknik açıdan sinema alanındaki gelişmeleri takip etmek için Avrupa’dan sinema kitapları getirtilir, dergilere abone olunur,⁷ ülke genelinde sesli ya da sessiz sinema gösterimi yapılan yerlerin dökümü çıkarılır.⁸

1936 yılından itibaren ise daha planlı hareket edilerek Halkevlerine hangi tür ve marka sinema makinesinin alınacağını belirlemek üzere bir komisyon kurulur. Bu kapsamda Genel Sekreterlikten gönderilen bir genelge ile kurulan komisyon bir karara

³ İki dünya savaşı arası dönemde, özellikle Batı Avrupa’da, sinemanın eğitici amaçla kurum ve örgütler tarafından kullanımına dair çeşitli dillerde çok sayıda akademik çalışma yapılmaktadır. Bu konuda Türkçe bir çalışma için bkz. Adadağ 2012.

⁴ Kaya 1938, s.10.

⁵ 27.2.1933 tarihli CHP Genel Yönetim Kurulunun sinema teşkilatı hakkında kararı, BCA 490.1.0/1221.56.2; 17-19.

⁶ 8.3.1933 tarihli kanun teklifi. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 4, Cilt 14, İçtima 2, 20.4.1933, kanun no.2154. Ayrıca bkz. BCA 30.10.0/4.19.18.

⁷ 30.1.1935 ve 24.7.1935 tarihli Parti içi yazışmalar, BCA 490.1.0/1222.58.1; 23, 12, 6.

⁸ 10.11.1934 tarihli il teşkilatları ve halkevlerine sorulan soruya verilen cevaplar, BCA 490.1.0/931.621.4 ve 22.11.1934 tarihli il ve ilçe teşkilatlarına sorulan soruya verilen cevaplar, BCA 490.1.0/1221.55.2. Ayrıca 3.1.1936 tarih ve 658 sayılı genelgeye değinen yazı, BCA 490.1.0/1220.53.1; 3.

varana kadar Halkevlerinin gösterici sinema makinesi almaması talep edilir.⁹ Bu genelge yayınlanırken amaçlanan, toptan alım yaparak makineleri daha ucuza mâl etmek ve ayrıca halkevlerinin aynı tipte makine almasını sağlayarak farklı tipte makinelerin yaratabileceği sorunları bertaraf etmektir. Böylece makinelerin bozulması halinde yedek parça bulunması ve tamiri tek elden yapılabilecek, gösterim yapacak kişiler belirli bir tip makine üzerinde uzmanlaşabilecek ve halkevlerinde gösterilecek filmler açısından bir koordinasyon sağlanabilecektir. Komisyonun ayrıntılı incelemeleri sonrası farklı bakanlık ve kurumların fikirleri alınarak 1937 yılında Philips marka makinelerin alınmasına karar verilir.¹⁰ Ancak komisyonunun karar verme süresinin uzaması ve makineler arasındaki fiyat farkları gibi sebeplerle bazı halkevleri farklı tip ve markada makineler alır.¹¹

Sonuç olarak 1932 yılı sonunda başlayan sinema alanındaki girişimlerin makine alımları açısından sistemli bir şekilde meyvelerini vermesi ancak 1938 yılı sonunda gerçekleşir.¹² Bu gecikmenin sebeplerinden biri bürokratik işleyiştir. Hangi tür makinenin alınacağına karar verilmesi sürecinde inceleme raporunun hazırlanması, sonrasında farklı birimlerin onayının alınması bir yılı almıştır. Diğer taraftan yurt dışından getirilen makinelerin gümrük vergisinden muafiyet işlemleri dahi, bu muafiyet 1933 kanununda belirtilmiş olmasına rağmen bazı aksaklıklar yüzünden ek yazışmaları gerektirmiş ve makinelerin ülkeye girmesi gecikmiştir.¹³ Ancak halkevlerine makine sağlama sürecinde yaşanan gecikmenin temel sebebinin mali olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kütüphane ya da spor faaliyetleri gibi daha az maliyetli olanlara kıyasla halkevlerinde sinema gösterimi çok daha fazla mali yatırım ve altyapı gerektirir. Sinema makinesi, makineyi çalıştırmak için gerekli altyapı ve gösterilecek film başta olmak üzere sinema faaliyetinin büyük harcamalar gerektirdiği dikkate alındığında halkevlerinde film gösterimlerinin önündeki en büyük engel ekonomiktir.

Nitekim, Parti merkezindeki toplantılarda Türkiye’de sinemanın propaganda aracı olarak gelişmesinin gerektiği dile getirilse de mali yetersizlikler sebebiyle bu alanda az masraflı işlerin yapılması tercih edilir. Örneğin, Kasım 1935 ve Şubat 1936 tarihli toplantılarda sinema alanında büyük yatırımlar yapılmayacağı karara bağlanır.¹⁴ 1938

⁹ 25.8.1936 tarih ve 8/848 sayılı genelge, BCA 490.1.0/3.13.17.

¹⁰ 15.3.1937 tarihli Komisyonun kıyasladığı sinema makineleri hakkında ayrıntılı inceleme raporu ve kararı, BCA 490.1.0/1223.61.1; 53-59.

¹¹ Örneğin Ayancık (Sinop) Halkevi 1936 yılında sinema makinesi almak istemiş de Komisyonun kararını beklediği için uzun süre alamamış, Komisyonun kararı sonrası ise karar verilen Philips marka makinenin daha pahalı olması sebebi ile Zeiss İkon marka makine almak istemiş, yazışmalar sonrası Genel Sekreterlik Mayıs 1938’de buna izin vermiştir. 20.4.1938 tarihinde Ayancık Halkevinden Genel Sekreterliğe gönderilen yazı ve 3.5.1938 tarihli Genel Sekreterliğin cevabı, BCA 490.1.0/1219.50.4; 30-28.

¹² Nitekim 1938 yılında sinema makinesi alımı hakkında yazılan raporda 1936 yılının başına kadar bu alanda “hiçbir icraat yapılmadığı” belirtilir ve 1936 yılının ortasından itibaren yapılan işlemler özetlenir, BCA 490.1.0/1221.56.2; 20.

¹³ 16.8.1938 tarihli Philips şirketinden Genel Sekreterliğe gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1223.62.1; 81.

¹⁴ 25.11.1935 tarihli 8. Büronun çalışma programı ve 27.2.1936 tarihli Genel Yönetim Kurulunun sinema teşkilatı hakkında kararları, BCA 490.1.0/1221.56.2; 24-26 ve 16.

yılında ise halkevlerinin tamamına sinema makinesi alımı düşünüldüğünde Philips şirketinin bu konuda verdiği teklif Parti'nin ilgili birimleri tarafından değerlendirildikten sonra yapılan tespitte Partinin bu iş için bütçesine konmuş parası olmadığı ve halkevlerinin birçoğunun kendi imkânlarıyla sinema makinesi alabileceği belirtilir.¹⁵ Bu tespit sonraki süreçte Parti'nin halkevlerini makine sağlama politikasının temelini oluşturur. 1940 tarihli Halkevleri Talimatnamesinde yer bulacağı gibi sinema makineleri halkevlerine ya Parti tarafından tedarik edilerek gönderilecek ya da evler makineyi kendi bütçelerinden satın alacaktır.¹⁶

Parti merkezinin sinema makinesi gönderdiği halkevi hayli sınırlı sayıda kalır. 1939 yılı sonunda Parti tarafından alınan üç sinema makinesi Muş, Erzurum ve Kastamonu Halkevlerine gönderilir. Hemen ardından 1940 yılı içinde Edirne, Van, Karaköse (Ağrı), Kars ve Samsun Halkevlerine Genel Sekreterlik tarafından satın alınmış makineler hediye edilir.¹⁷ Sonraki süreçte, savaş döneminin de etkisiyle uzun bir durgunluk dönemi yaşanacak ve ancak 1947 yılı içinde Bingöl, Bitlis, Antalya, Antakya, Maraş ve Tokat Halkevlerine altı adet sinema makinesi gönderilecektir.¹⁸ Ancak Genel Sekreterliğin gönderdiği makinelerin bazı halkevlerinde yaşanan altyapı sorunları sonrası işlerlik kazanması zaman alacaktır. Örneğin Van ve Karaköse Halkevlerine makinelerin gönderilmesi bu şehirlere giden “yollar kapalı olduğu için” gecikir.¹⁹ Ardından Van’da ilk önce şehir elektriğinin uygun olmaması, sonra makineye uygun film bulunmaması sebepleriyle Philips’in Van Halkevine giden görevlisi makinenin denemesini yapamaz. Halkevi yöneticilerinin ve Philips temsilcisinin birbirlerinden şikayetçi oldukları ve sorunların halledilmesi için yapılan yazışmalar boyunca, iki yıla yakın bir süre sinema makinesi kullanılamaz.²⁰

¹⁵ Genel İdare Kurulu Sinema Teşkilatının tarihsiz (1938 yılı başı olabilir) raporu, BCA 490.1.0/1221.56.2; 23.

¹⁶ *Halkevleri Çalışma Talimatnamesi* 1940, madde.49, s.14.

¹⁷ 18.12.1939 tarihli Muş Halkevinden Genel Sekreterliğe gönderilen yazı ile Genel Sekreterlikten Kastamonu ve Erzincan Bölge Müfettişlerine gönderilen yazılar; 23.2.1940 tarihli Genel Sekreterlikten Philips şirketine gönderilen yazı; 17.5.1940 tarihli Genel Sekreterlikten Kars CHP İl İdare Heyeti Reisliğine gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1223.64.1; 183, 185, 188, 167, 119; ve 9.9.1940 tarihli Samsun Halkevinden Genel Sekreterliğe gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1219.50.2; 1.

¹⁸ *C.H.P. XVI. yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları* 1948, s.17. Sinema makinesi gönderilen halkevlerinin büyük çoğunluğu coğrafi açıdan başkent in doğusunda yer alır. Parti yöneticilerinin sinema faaliyetini devrimin fikirlerini yaymak için araç olarak gördüğü dikkate alındığında bu dağılım bir anlam ifade eder. Ancak araştırmamızın bu aşamasında sinema makinesi hediye edilen halkevlerinin hangi kıstaslarla belirlendiğine dair somut veri olmadığından Genel Sekreterliğin bu konuda sistemli bir politikası olup olmadığı söylenemez.

¹⁹ 1.4.1940 tarihli Genel Sekreterlikten Ağrı Halkevine gönderilen yazı ve 5.4.1940 tarihli Philips şirketinin Genel Sekreterliğe gönderdiği yazı; BCA 490.1.0/1223.64.1; 98, 131.

²⁰ 6.12.1940 tarihli Genel Sekreterlikten Van Valisine gönderilen yazı ve ekinde yer alan Philips şirketi temsilcisi Necmi Şenol’un makinenin montajında yaşadığı sorunlara dair raporu. 12.12.1941 tarihli Genel Sekreterlikten Birinci Umum Müfettişi Abidin Özmen’e gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1223.64.1; 55-58, 30.

Genel sekreterliğin sinema makinesi hediye ettiği halkevi sınırlı sayıda kalırken birçok halkevi Ankara'dan makine talebinde bulunur ancak Genel Sekreterliğin verdiği cevap hep olumsuz olacaktır. Bir grup halkevi ise talimatnamede belirtildiği üzere kendi bütçeleri ile sinema makinesi satın alacaktır. Bu halkevleri arasında önemli bir sorun yaşamaksızın düzenli olarak film gösterimleri yapanlar olsa da bazıları makinenin ücretini ödemekte zorluklar yaşayacak ve bu durum Genel Sekreterliğin duruma müdahale etmesi ile çözülecektir. Gaziantep Halkevi sinema makinesi ve sinema salonunun düzenlemesi için harcadığı para sonrası gelir elde etmek için makine ve salonu talimatnamelere aykırı olmasına rağmen bir işletmeciye kiralar. Genel Sekreterliğin kira sözleşmesinin iptal edilmesini talep etmesi üzerine Halkevi yöneticileri sinema makinesinin taksitlerini ödeyemediğinden makineyi satmayı düşünür ve sonuç olarak bir kısmı Genel Sekreterlik bir kısmı da Halkevi tarafından karşılanarak borç kapatılır.²¹ Benzer durum Trabzon Halkevinde de gerçekleşir. Satın alınan sinema makinesinin borcu ödenemediği için Halkevi, talimatnamelere aykırı olarak ücretli film gösterimleri yapmış, bu durum şehirdeki bir sinemacının şikâyeti üzerine ortaya çıkınca merkez tarafından engellenmiş, sonrasında Halkevi borçları sebebiyle sinema makinesini kiralamak istemiş, ancak bu talep de Genel Sekreterlik tarafından yönetmeliğe aykırı olduğu için kabul edilmemiştir.²² Aldıkları sinema makinesinin ücretini ödemekte zorluk çeken başka halkevleri de olacaktır; Philips şirketinden sinema makinesi ve/veya amplifikatör tesisatı malzemesi satın almış olan on halkevi borçlarını ödemekte sorun yaşamış, bunların bazıları zaman içinde borçlarını kapatmışken Gaziantep dışında Dinar, Bayburt, Antakya ve Mardin Halkevlerine Genel Sekreterliğin yaptığı ek mali yardım ile sorun çözülmüştür.²³

1938 yılından itibaren bir yandan Parti, diğer yandan kendi imkânlarıyla halkevleri sinema makineleri almaya başlar ve sineması olan halkevlerinin sayısında bir artış olur. Genel Sekreterliğin film gönderdiği halkevleri listelerine göre Aralık 1937 tarihinde 167 Halkevinin 13'ünde sinema makinesi varken 1947 yılı sonunda Halkevi sayısı 463'e sinema makinesi olanların sayısı ise 49'a yükselmiştir.²⁴

Bu verileri değerlendirmek için iki önemli not düşmek gerekir. Birincisi bu sayılara Parti merkezinde bulunan bir elin parmaklarını geçmeyen sayıdaki makineler ve arşiv kayıtlarına bakıldığında bir sinema makinesinden yararlanıyor görünen, ancak yine arşiv kayıtlarında bulunan Genel Sekreterliğin "sineması olan halkevleri" listesinde yer almayan halkevleri dahil değildir.²⁵ Bazı halkevleri bir sinema makinesine sahip

²¹ 2.3.1940 ve 20.5.1940 tarihli Gaziantep Halkevinden Genel Sekreterliğe gönderilen yazılar ve 27.6.1940 tarihli Parti içi yazışma, BCA 490.1.0/1217.42.2; 28-29, 20, 15.

²² 5.3.1940 tarihli Trabzon CHP İl İdare Heyeti reisliğinden Genel Sekreterliğe gönderilen yazı ve 8.4.1940 tarihli Genel Sekreterliğin cevabı, BCA 490.1.0/1003.874.2; 32-31.

²³ Söz konusu on Halkevi şunlardır: İzmir, Aydın, Bayburt, Turgutlu, Dinar, Mardin, Trabzon, Bursa, Gaziantep ve Antakya. 27.1.1941 tarihli Genel Sekreterlikten Philips şirketine gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1223.63.1; 121-122.

²⁴ 10 yıllık sürede sinema makinesi olan halkevleri sayısındaki artışın ayrıntıları ve bunun incelemesi için bkz. Adadağ 2020, s.456-457.

²⁵ Sineması olan halkevleri listesine bir örnek olarak 15.12.1947 tarihli liste, BCA 490.1.0/1222.59.1; 2.

olmamakla birlikte bir şekilde ve bir süreliğine eline geçen makineden yararlanmak için Genel Sekreterlikten film istediğinde merkez makinenin nasıl elde edildiğini, özelliklerini sorar ve uygun bulmadığı takdirde film göndermez. Örneğin Ermenek (Konya) Halkevi Başkanının “kazamızda şahsa ait sessiz bir sinema makinesi vardır. Fakat sahibinin fakirliğinden film getirememektedir” açıklamasıyla birlikte “sinema gibi mühim ve medeni görgülerden mahrum kalan kaza halkına gösterilmek üzere” film talep etmesi üzerine Ankara “kendi makinesi olmayan Halkevlerimize film göndermenin zararlı ve mahzurlu olduğu tecrübe edilmiştir” tespitinde bulunarak film gönderemeyeceğini bildirir.²⁶ Bir başka örnek ise Tosya’dan (Kastamonu) verilebilir. Bölgedeki Hava Kurumunun bir süreliğine tedarik ettiği makineden yararlanmak için Tosya Halkevi merkezden film istediğinde Genel Sekreterlik “usulen filmlerimizi ancak bizzat kendi sineması olan Halkevlerine göndermekteyiz” şeklinde cevap verecektir.²⁷ Tefenni (Burdur) ya da Edremit (Balıkesir) gibi başka bazı halkevleri örneklerinde ise ne kendi mali imkânlarıyla ne de merkezden hediye yöntemiyle makine edinilmiş olsa da halkevinin bir şekilde kullanımında olan sinema makinesi vardır, ancak bu halkevleri Genel Sekreterliğin listesinde yer almaz.²⁸ Uşak Halkevi örneği ise farklıdır, zira bu Halkevi şehirdeki şeker fabrikası vasıtasıyla sinema makinesi edinecek ve bu süreci Genel Sekreterlik takip ettiği için merkezin film gönderilen halkevleri listesine Uşak da dahil edilecektir.²⁹ Dolayısıyla bir halkevinin sinema makinesinden yararlanmasının farklı yolları olabileceğini belirtmek gerekir. Yukarıda verilen sayılarda sadece Genel Sekreterliğin sinema makinesi olan halkevleri listesi dikkate alınmıştır, zira merkez bu listeye göre halkevlerine film göndermektedir.

Sinema makinesine sahip olan halkevleri sayılarını değerlendirirken belirtilmesi gereken ikinci önemli konu ise 1946 yılında bu konuda çok belirleyici bir değişiklik gerçekleşmesidir. Bu yıl içinde halkevleri talimatnamelerinde yapılan değişikliklerle halkevlerinin gelir elde etmesine imkân vermek amacıyla salonlarını kiraya vermesine izin verilir.³⁰ Bu izin üzerine birçok halkevi salonlarını sinema makinesi sahibi girişimcilere kiralayacak ve böylece halkevleri kendilerinin olmamakla birlikte sinema makinesinden, hem de gelir elde ederek yararlanabilecektir. Nitekim bu gelişmelerin sonucu olarak 1947 yılından sonra Genel Sekreterlik halkevlerine sinema makinesi hediye etmeyi durduracak, ama buna rağmen sinema makinesinden yararlanan halkevleri sayısında artış olacaktır.

²⁶ 13.1.1941 tarihli Ermenek Halkeviden Genel Sekreterliğe gönderilen yazı ve 3.2.1941 tarihli Genel Sekreterliğin cevabı, BCA 490.1.0/1209.12.1; 74, 72.

²⁷ 8.1.1942 tarihli Genel Sekreterlikten Tosya Halkevine gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1208.10.2; 15.

²⁸ 29.3.1938 tarihli Tefenni Halkeviden Genel Sekreterliğe gönderilen, Burdur Halkevi tarafından kendilerine sinema makinesi verildiğini bildiren yazı, BCA 490.1.0/1207.2.1.; 32 ve 3.5.1935 tarihli Edremit Halkeviden Genel Sekreterliğe gönderilen, Halkevi üyelerinden birine ait sinema makinesinden yararlanmak istediklerini bildiren yazı, BCA 490.1.0/1211.22.1; 73.

²⁹ 3.8.1935 tarihli Uşak Halkeviden Genel Sekreterliğe gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1219.48.2; 37.

³⁰ 20.8.1946 tarih ve 5/2844 sayılı genelge, BCA 490.1.0/6.30.15; 13.

Sinema Makinesine Film Temin Etme Çabaları

Halkevlerindeki sinema faaliyetlerinin gerçekleşmesi için temel ihtiyaçlardan biri gösterici makine ise bir diğeri gösterilecek filmidir. Halkevlerinde gösterimi yapılacak filmlerin neler olabileceği talimatnamede üç gruba ayrılır: CHP'nin ve devlet kurumlarının göndereceği filmler ile belirli şartlarla piyasadan tedarik edilecek filmler.³¹

İlk grupta yer alan filmler Parti'nin yaptırdığı ya da farklı şekillerle temin ettiği Parti merkezinden halkevlerine gönderilen filmleri içerir. Aslında Parti'nin çok miktarda ve kaliteli film çekebilecek altyapısı yoktur. Sesli ve sessiz sinema alıcı makinesi çok az sayıdadır³², filmler çekildikten sonra yapılacak işlemler için gereken malzemeleri yoktur, film çekmek ve çoğaltmak için gereken boş filmlere ulaşmak için özel firmalara tabidir, filmleri çekmek için yeterli sayıda ve yetkin bir kadroya sahip değildir. Parti adına film işleriyle ilgilenenlerin sayısı, malzemeleri taşıyanlar ve evrak düzenleyenler dahil olmak üzere 5 ila 10 arasındadır. Yönetmen, ses ve ışık işleriyle ilgilenenler ise daha önce sinema alanında farklı işlerde çalışmış ya da belirli alanlarda teknik bilgiye sahip olan ve sonrasında Parti'ye "sinema memuru" olarak alınmış kişilerdir. Bunlar arasında yer alan Kenan Erginsoy bir dönem Kulüp Sineması adlı özel bir sinemanın müdürlüğünü yapmış, sesli sinema konusunda bilgi edinmek için Almanya'ya gitmiş ve 1932 yılından itibaren Parti'nin film operatörlüğünü yapmıştır.³³ Kemal Necati ise daha önce İpek Film stüdyosunda rejisör muaviniği, 1934 yılından itibaren ise Parti'de sinema memuru olarak görev yapmıştır.³⁴ Diğer bir görevli Necdet Yula Berlin'de bir dönem mühendislik eğitimi almış, farklı devlet kurumlarında elektrik uzmanı olarak çalıştıktan sonra 1935 yılı başından itibaren Parti teşkilatında birçok filmin çekiminde görevlendirilmiştir.³⁵

Kasım 1935'te, Parti'nin sinema işleri üzerinde daha fazla düşünmeye başladığı dönemde, karar mercilerine sunulan raporda rejisör, senarist, film alma operatörü, ses operatörü, banyocu, elektrikçi, kayıtları tutan, şoför ve hademeler dahil olmak üzere 13 kişiden oluşan bir sinema ekibi oluşturulması önerilir.³⁶ Tam olarak önerilen gibi bir yapı kurulmasa da daha az kişiyle benzer bir örgütlenme içinde çalışılır. Nitekim, ilkinen yakın tarihli bir başka raporda sinema işleri için kadronun genişletilmesinin gerekliliği, ancak yine de var olan kadro ile aktüalite filmleri yapılabildiği ve yapılmakta olduğu belirtilir.³⁷ Söz konusu kadro 1940'ların ortasına kadar faaliyetlerini devam ettirir. Bu tarihten sonra

³¹ *Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, 1940, madde 51, s.15.

³² 1.4.1947 tarihli raporda şu ifadeler yer alır: "Partinin bir adet seyyar sesli sinema alıcı makinası ile iki adet seyyar sessiz sinema alıcı makinası vardır. Bununla herhangi bir filmin bütün bina dışı kısımlarını çevirebilecek durumdayız. Aydınlatma tertibatımız hiç olmadığı için dahili işlerde muvaffak olmamız imkânsızdır. Her ne kadar makinamız sesli ise de bu makina 1933 senesi modeli olduğundan, ses alış kabiliyeti bugün kullanılmakta olan makinalara nazaran dundur [zayıftır, aşağı seviyededir]. Bununla beraber kabili istifadedir." Bkz. BCA 490.1.0/1213.29.1; 9.

³³ 23.12.1931 tarihli Genel Sekreterlikten İş Bankası Genel Müdürlüğüne gönderilen yazı ve 30.11.1944 tarihli Erginsoy'un istifa dilekçesi, BCA 490.1.0/384.1625.2; 6, 16.

³⁴ 6.6.1934 tarihli Parti içi yazışma, BCA 490.1.0/383.1621.3; 16.

³⁵ Necdet Yula adına düzenlenmiş hal tercümesi, BCA 490.1.0/399.1691.2; 110-112.

³⁶ 5.11.1935 tarihli yazı, BCA 490.1.0/1222.60.1; 50-51.

³⁷ 25.11.1935 tarihli rapor, BCA 490.1.0/1221.56.2; 26.

ise Parti'nin sinema işleri ile ilgilenen görevlileri olmakla birlikte Parti film çekimini bırakmıştır. Ülkenin farklı yerlerinden Parti merkezine gelen tanıtım filmi çekme tekliflerine imkânlar elvermediği gerekçe gösterilerek olumsuz cevap verilir. Örneğin Ödemiş Halkevinden gelen Millî Mücadele sırasında gerçekleşen bölgedeki düşmana karşı direnişin anıldığı "İlk Kurşun" törenlerinin filme çekilmesi teklifine "Partinin tam teşkilatlı bir sinema kadrosu olmadığından film çekme işlerinde Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü sinema servisinden istifade edildiği" bilgisi verilir ve o ekibin de Bergama Kermesi'ni filme çekeceğinden talebin karşılanamayacağı belirtilir.³⁸

Film çekecek kadroların ve malzemelerin yetersizliğinden dolayı Parti, film yapma sürecinde farklı ihtiyaçlarını karşılamak için İstanbul'da bulunan özel film şirketleri ile ücret karşılığı anlaşır. Parti, özel şirketlerden film çekimi için bazen film operatörü ister ve kamera kiralar³⁹, elde edilen görüntüleri montajlamak, seslendirmek ve çoğaltmak gibi işlemler için de bu şirketlerin malzemelerinden ücret karşılığı yararlanır.⁴⁰ Bu duruma örnek olan İran Şahının 1934 yılında Türkiye'ye yaptığı ziyaret sırasında çekilen filmde, Parti görevlileri hem çekim sırasında hem de sonraki işlemler için İpek Film'in çalışanlarını ve malzemelerini kullanır.⁴¹ Buna ek olarak tüm yapım süreci özel şirketler tarafından gerçekleştirilen ve sonra Parti tarafından satın alınan filmler de vardır. Parti'nin iş yaptığı özel şirketler arasında İpek Film ön planda gelir. Örneğin 1935 yılında 12. Cumhuriyet Bayramı İpek Film tarafından çekilir, filmin sinemalarda gösterim hakkı İpekçilere aittir ve bir kopyası da ücret karşılığı Parti'ye satılır.⁴² 1938 yılında "Kıy Sporları" adlı Bursa Uludağ'da ya da 1940 yılında İzmir Fuarı'nda çekilen filmler gibi örneklerde ise Parti sinema memurları tarafından elde edilen görüntülerin çekim sonrası işlemleri özel şirketler tarafından yapılır.⁴³

Özel şirketlerle yapılan bu işlerde ender olmakla birlikte Parti üyelerinin memnuniyetsizlikleri söz konusudur. Örneğin 1935 yılı başında İpek Film'e yaptırılan Menemen ile ilgili film mebus Recep Peker tarafından Menemen'deki Abidenin genel bir görüntüsünün olmaması, görüntülerde halk kalabalığının yer almaması, filmde kullanılan İstiklal Marşı'nın kaydının kötü olması gibi gerekçelerle beğenilmez ve düzeltmelerin yapılması talep edilir.⁴⁴ Ancak bu gibi sorunlar dışında Parti'nin ağırlıklı olarak İpek Film ile çalıştığı ve bu ortaklıktan genel olarak memnun kaldığı belirtilebilir. Bu durumu ortaya koyan ve Parti ile iş yapmak için özel şirketler arası rekabet hakkında bilgi veren bir olay 1939 yılı sonunda gerçekleşen Erzincan depremi sonrası çekilen görüntülerle ilgili olarak yaşanır. Deprem sonrası Parti görevlileri ve özel bir şirket olan Marmara Film Stüdyosu ayrı ekiplerle şehirden görüntüler çeker. Ardından her iki grubun çektiği

³⁸ 27.5.1946 tarihli Genel Sekreterlikten Ödemiş (İzmir) Halkevine gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1208.9.1; 21.

³⁹ 13.4.1935 tarihli Genel Sekreterlikten İpek ve Haka Filme gönderdiği yazılar, BCA 490.1.0/1214.30.1; 62, 63.

⁴⁰ Birçok örnek içinden 12.9.1940 tarihli Parti içi yazışma, BCA 490.1.0/1212.27.1; 71.

⁴¹ 15.1.1935 ve 27.3.1935 tarihli Parti içi yazışmalar, BCA 490.1.0/1211.20.3; 46, 47.

⁴² 24.10.1935 tarihli Parti içi yazışma, BCA 490.1.0/1211.20.3; 26.

⁴³ 9.3.1938 tarihli Parti içi yazışma, BCA 490.1.0/1212.27.1; 221 ve 22.8.1940 tarihli İzmir Belediyesinden Genel Sekreterliğe gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1208.9.1; 151.

⁴⁴ 2.1.1935 tarihli Genel Sekreterlikten İpek Film'e gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1214.30.1; 70.

görüntülerin bazı kısımlarından iki tarafın da kullanabileceği tek bir film oluşturulur. Yapılan sözlü anlaşmaya göre Marmara Film Stüdyosu bu filmi kendi sinemalarında, Parti ise halkevlerinde gösterecektir. Ancak Parti görevlileri filmin bir kopyasını İpek Film'e verir. Bunun üzerine Marmara Film hiçbir emek ve para harcamaksızın filmi sinemalarda göstererek haksız kazanç elde ettiği gerekçesiyle İpek Film'i suçlar ve rakip firmanın kökenlerine gönderme yaparak Parti'nin bundan sonra onlarla değil kendileriyle iş yapmasını talep eder ve Parti merkezine gönderdikleri mektupta “*Memleket işi olan propaganda filmlerinde bile bir bezirgan zihniyetiyle hareket eden İpek Film stüdyosuna*” bundan sonra Parti tarafından iş verilmeyeceğini ve “*vatana bütün varlıkları ile hizmet etmiş öz Türk çocuklarının kurduğu*” kendi müesseseleriyle çalışılacağını ümit ettiklerini belirtir. Parti merkezi ise Marmara Film'e verdiği cevapta hem kendileriyle daha önce yaptıkları işten memnun olmadıklarını hem de filmlerin çekim sonrası işlemleri için İpek Film'e kıyasla fazla ücret talep ettiklerini belirterek konunun uzamaması gerektiğini ifade eder.⁴⁵

Parti içinde farklı zamanlarda sinema altyapısını geliştirmek için imkânlar doğar ve girişimler olur, ancak hepsi mali sebeplerle kâğıt üzerinde kalır. Parti tarafından çekilen filmlerin laboratuvar işlemleri için İstanbul'a gidiş geliş masrafları dahil özel şirketlere ödeme yapmak yerine, bu işlemler için Ankara'da bir altyapı oluşturulması 1934 yılında gündeme gelir.⁴⁶ Aynı yılın temmuz ayında İpek Film çevirdiği Türkçe filmler sonrası mali bir krize girdiği gerekçesiyle CHP'ye İstanbul'da bulunan stüdyosuna ortak olmayı ya da sinema malzemelerini satmayı teklif eder. Bu teklif bir yıl sonra tekrarlanır, Parti'nin ilgili biriminden verilen cevapta sinema işlerinin yeniden incelendiği ve sonucun kendilerine bildirileceği belirtilir. Sonraki süreçte İş Bankası ile anlaşma yapan İpek Film sinema işlerine devam eder ve Parti şirketten bir alım yapmaz.⁴⁷ Parti'nin sinemaya yatırımlarında görece bir artış kaydedilen 1938 yılından itibaren sinema alanında altyapının geliştirilmesi tekrar gündemdedir. 1939 yılında bir sinema laboratuvarı oluşturmak için özel firmalarla irtibata geçilir, Fransa'daki André Debrie firmasından kopya çoğaltma, montaj gibi işlemler için bir grup cihazın fiyatı öğrenilir.⁴⁸ Ancak sonraki dönemde Parti'nin laboratuvar işlemleri için özel şirketlerle çalışmaya devam etmesi bu satın alma girişimlerin hayata geçmediğini göstermektedir. İzlenen yöntem sınırlı sayıda makine ve malzeme almak ve var olanları tamir ederek idare etmektir. Bu kapsamda sinema makinelerinin bazı parçalarının tamiri ve yenilenmesi gerektiğinde yurtdışındaki firmalar ya da onların Türkiye temsilcileriyle irtibata geçilir.⁴⁹

⁴⁵ 23.1.1940 tarihli Marmara Film'den Genel Sekreterliğe gönderilen yazı, 13.2.1940 ve 17.4.1940 tarihli Genel Sekreterliğin cevapları, BCA 490.1.0/1212.27.1; 197, 190, 181.

⁴⁶ 27.10.1934 tarihli Parti içi yazışma, BCA 490.1.0/1211.20.3; 52.

⁴⁷ 12.6.1935 tarihli İpekçi Kardeşler Filmcilikten 8. Büroya gönderilen yazı ve 14.6.1935 tarihli cevap, BCA 490.1.0/1212.27.1; 230, 228. Söz konusu yıllarda İpekçi ailesinin sinema faaliyetleri için bkz. Akçura 1995, s.58; Özyılmaz 2020, s.707-708.

⁴⁸ 26.4.1939 tarihli Genel Sekreterlikten Philips ve Kodak şirketlerine gönderilen yazılar, BCA 490.1.0/1223.62.1; 61, 63 ve 4.4.1939 tarihli Genel Sekreterlikten Halil Kâmil Film'e gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1212.27.1; 246.

⁴⁹ Birçok örnek içinden 23.3.1940 tarihli André Debrie firmasından ve 10.4.1940 tarihli Philips şirketinden Genel Sekreterliğe gönderilen yazılar, BCA 490.1.0/1223.62.1; 46, 36.

Halkevlerinde Sinema Faaliyetini Yaygınlaştırma Çabaları ve Sınırlılıklar

Bu altyapı eksikliğinin sonucu olarak büyük prodüksiyonlu filmler yapılamayacağı, özel şirketleri vergilerden muaf tutan kanunlarla onların bu tür filmlerin yapımına yönlendirilebileceği Parti içi yazışmalarda dile getirilir.⁵⁰ Nitekim Şubat 1936'da Parti Genel Yönetim Kurulunun sinema teşkilatı hakkında aldığı kararda “*Büyük stüdyo ve senaryo işleri bizim çalışma ve takatimiz haricinde görüldü [...] İsteddiğimiz şekilde propaganda ve kültür filmleri yaptırmak için mevcut müesseselerle temas edip tespit edilecek asgari bir fiyat üzerinden bize film yapmayı taahhüt eder bir müessese ile uyushulacak*” diye belirtilir⁵¹ ve Parti haber film üretimiyle sınırlı kalır. 1930'lu yılların başından 1940'lı yılların ortasına kadar devam eden sınırlı üretim sürecinde onlarca film üretilir.

Parti'nin yaptığı ya da yaptırdığı bu filmleri birkaçı haricinde bugün için seyretmek mümkün değil, umalım ki gün yüzüne çıksınlar. Ancak filmlerin içerikleri hakkında arşiv kayıtlarından hareketle fikir edinebiliyoruz. Filmlerde ülkenin doğal güzellikleri ve gezilecek yerleri; Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet'in kurulma sürecindeki önemli günleri anma törenleri; baraj, fabrika, tren garı ve tren hatlarının açılış törenleri; sergi, fuar gibi büyük buluşmalar ve anıt eserlerin açılış törenleri; yabancı ülkelerden gelen üst düzey yetkililerin veya spor, sanat gibi alanlardaki temsilcilerin Türkiye'yi ziyaretleri; Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü gibi kurucu liderlerin ülkenin farklı bölgelerine yaptıkları geziler; Meclis yasama yılının açılışları ve CHP kurultayları gibi siyasi toplantılardaki konuşmalar yer alır.⁵² Bu filmlerle amaçlanan Cumhuriyet'in kurulma sürecini hafızalarda canlı tutup ülkenin toprak bütünlüğünü göstererek vatan fikrini kuvvetlendirmek ve millî kimliğin oluşmasına katkı sunmak; cumhuriyet dönemi maddî kazanımlarını görselleştirmek, kültürel alandaki yenilikleri aktarmak; yeni rejimi ve onun temsilcilerinin toplum nezdinde tanınırlığını artırmak; velhasıl dönemin yaygın ifadesiyle ‘Yeni Türkiye’yi tanıtmak, onun değerlerini yaygınlaştırmak ve böylece rejime bağlılığı kuvvetlendirmektir.

Parti'nin yaptığı bu filmler “aktüalite filmi” ya da “haberfilm” (*newsreel*) olarak adlandırılan türde filmler kategorisinde değerlendirilebilir. Nitekim Genel Sekreterlikten gönderilen yazılarda “Partice öğretici film yaptırılmadığı” belirtilip ellerindeki filmler “aktüalite filmleri” olarak tanımlanır.⁵³ Ancak, bu filmlerin iki dünya savaşı arası dönemde kullanımları yaygınlaşan ve özellikle 2. Dünya Savaşında birçok ülkenin başat propaganda araçlarından biri haline gelen haberfilmlerden bazı temel farkları vardır. Bugün artık yapılmayan aktüalite filmleri ya da haberfilmler, günümüzün haber programlarını andıran şekilde güncel gelişmeler hakkında haftalık görüntülerden oluşur.

⁵⁰ 25.11.1935 tarihli 8. Büronun çalışma programı, BCA 490.1.0/1221.56.2; 26.

⁵¹ 27.2.1936 tarihli Genel Yönetim Kurulunun sinema teşkilatı hakkında kararları, BCA 490.1.0/1221.56.2; 16.

⁵² Filmlerin birkaçı Millî Savunma Bakanlığı'nın <https://ata.msb.gov.tr/Genel/icerik/ataturk-donemine-ait-goruntuler> internet sitesinden izlenebilir, son erişim tarihi 6.11.2021. Halkevlerinde gösterilen filmleri içerikleri açısından gruplandırma denemesi için bkz. Çeliktemel-Thomen 2015, s.62. Filmler hakkında genel bir değerlendirme için bkz. Adadağ 2020, s.457.

⁵³ 14.3.1947 tarihli Genel Sekreterlikten Millî Eğitim Bakanlığına gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1213.29.1; 21.

On dakika civarındaki farklı olayların kolajından oluşan haberfilmler genelde seyircinin gittiği etkinliğin ana ögesi değil, onun sinemaya gitme sebebi olan kurmaca film öncesinde gösterilen ek etkinliktir.⁵⁴ Halkevlerinde gösterilen haberfilmler ise Genel Sekreterliğin öngördüğü şekliyle asıl etkinliktir. Bir diğer temel fark ise Ankara'dan gönderilen haberfilmler çoğu zaman bir ya da iki hafta önce yaşanan güncel olayları aktaran görüntüler değildir. Parti'nin yaptığı filmler imkânlar dahilinde ve fırsat buldukça çekilen, çekildiği tarihten aylar, hatta yıllar sonra gösterilen filmlerdir ve bazen gösterilecek film azlığı sebebiyle aynı filmin farklı tarihlerde aynı halkevine tekrar gönderildiği de olur. Bu anlamda haberfilmlerin temel özelliklerinden olan güncellik, halkevlerinde gösterilen filmlerde -istisnalar hariç- geçerli değildir. Bu durum üretilen film azlığıyla açıklanabileceği gibi, gösterilen filmlerden beklentiyle de bağlantılıdır. Örneğin, Atatürk'ün yurt gezisinin yer aldığı bir film öncelikli olarak kısa süre önce yaşanmış bir olayın aktarıldığı haber niteliğiyle değil, kurucu liderin ülkenin sorunlarıyla bizzat yerinde ilgilendiğini, halkla iletişim içinde olduğunu göstermek içindir. Bu anlamda güncellikten ve hatta zamana bağlı değildir. Başka bir örnek olarak bir tren hattının açılışı görüntüleri, o hattın hangi tarihte ve nerede açıldığı bilgisini aktarmaktan çok, 'Yeni Türkiye'nin gelişimini, kalkınmasını, yapılan maddi yatırımları gözler önüne serme işlevi görmektedir. Aynı şekilde Cumhuriyet Bayramı kutlamaları görüntüleri ile amaçlanan o kutlamaların hangi yıl ve nerede yapıldığı bilgisini aktarmak değil, cumhuriyetin zaman ve mekândan bağımsız olarak Türkiye'de coşkuyla kutlandığını göstermektir.

Parti'nin yaptığı filmler haricinde halkevlerinde gösterimi sağlanan ikinci grup filmler Halkevleri Talimatnamesinde "hükümetin göndereceği filmler" şeklinde ifade edilir.⁵⁵ Tek parti rejiminde devlet ve hükümetin tek bir yapı olarak görülmesinin sonucu olan bu ifade ile aslında Bakanlıklar ya da Genel Kurmay gibi farklı devlet kurumlarından tedarik edilip halkevlerine gönderilen filmler kastedilmektedir.

Parti, elindeki filmlerin az sayıda olmasına çözüm üretip halkevlerinde gösterilen filmleri artırmak ve gösterimlere çeşitlilik kazandırmak için sürekli bir arayış içindedir. Şubat 1936 tarihinde yapılan toplantıda "siyasi, zirai ve kültür filmleri yapan, satan ve kiralayan müesseselerle temasa geçilecek, yararlı filmlerin gösterilmesi işi hazırlanacak" kararı alınır.⁵⁶ Bu kapsamda Temmuz 1938 ve Şubat 1940 gibi farklı tarihlerde farklı bakanlıklara gönderilen yazılarda Bakanlık tarafından yaptırılmış film varsa veya yaptırılacak olursa halkevlerine gönderilmesi rica edilir.⁵⁷ Bu talebe verdikleri cevapta Nafia (Bayındırlık), Hariciye (Dışişleri) ve Münakalat (Ulaştırma) Vekaletleri hiç film çektirmemiş olduklarını bildirirken Gümrük ve İnhisarlar (Tekel) Vekaleti ise birkaç dokümanter filmleri olduğunu ancak özel ebatta filmler olduklarından her makinede

⁵⁴ McKernan 2009, s.97-100.

⁵⁵ *Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, 1940, madde 51/2, s.15

⁵⁶ 27.2.1936 tarihli Genel Yönetim Kurulunun sinema teşkilatı hakkındaki kararı, BCA 490.1.0/1221.56.2; 16.

⁵⁷ 8.7.1938 ve 15.2.1940 tarihli Genel Sekreterlikten Bakanlıklara gönderilen yazılar, BCA 490.1.0/1211.22.1; 23 ve BCA 490.1.0/1394.625.1; 141.

kullanılmadığını, bu sebeple filmleri gönderemeyeceklerini belirtir.⁵⁸ Maarif Vekaletinin ise elindeki eğitici filmler sınırlıdır, örneğin Bakan Hasan Ali Yücel'in girişimi ile meslek okullarını tanıtmak ve gençleri meslek okullarında eğitime teşvik etmek amacıyla 1938 yılında Parti tarafından çekilmiş olan "Kız Enstitüleri ve Sanat Okulları Sergisi" filmine yapılan eklemeler ve filmin seslendirilmesi sonrası halkevlerinde gösterimi sağlanır.⁵⁹ Ayrıca yurt dışından satın alınmış farklı tür imalat süreçlerine dair bilgiler aktaran "Modern yağlama", "Akümülatör imali", "Tayyare pervanesi nasıl yapılır", "Telefon rehberinin basılması" gibi isimler taşıyan filmler de halkevlerine gönderilir.⁶⁰ Genel Sekreterliğin film talebine olumlu cevap verebilen Ziraat Vekaleti, 1938 yılında Amerika Ziraat Vekaleti Öğretici Filmler Bürosu tarafından yapılmış olan filmleri, 1939 yılında ise Mısır Ziraat Vekaletinin hazırladığı pamuk ekimine dair teknik yenilikleri gösteren filmi satın almıştır ve farklı tarihlerde halkevlerine tarım ve ormancılıkla alakalı filmleri gönderir.⁶¹ Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti de temel sağlık bilgileri, modern jimnastik, çocuk bakımı ya da sıtma, verem gibi hastalıklarla mücadele hakkında yurtdışından satın aldığı filmleri 1933 yılından itibaren halkevlerine gönderir.⁶² Diğer taraftan devlet kurumları içinde Silahlı Kuvvetler, Osmanlı İmparatorluğu dönemine dayanan sinema alanındaki çalışmalarıyla en faal olanıdır. Ordu Film Merkezi çektiği filmlerin bazılarının kopyasını Parti'ye vererek halkevlerindeki gösterimlere katkıda bulunur.⁶³

Devlet kurumlarından elde edilen bu filmler, Parti'nin yaptırdıklarından farklı olarak, Avrupa'da iki dünya savaşı arası dönemde yaygınlaşan tarımsal verimliliği geliştirmeyi, bireysel ve toplumsal sağlığı korumayı, gençleri bazı meslekler konusunda bilgilendirmeyi amaçlayan, modern hayatın, teknolojik ve bilimsel gelişmelerin takip edilmesini salık veren türde eğitici filmlerdir.⁶⁴ Bu anlamda halkevlerindeki gösterimlere nitelik ve nicelik açılarından katkı sunar, ancak bu katkı sınırlıdır, zira devlet

⁵⁸ 7.3.1940 tarihli Gümrük ve İhisarlar Vekaletinin ve diğer Bakanlıkların cevapları, BCA 490.1.0/1214.32.1; 64-62, 39.

⁵⁹ 17.3.1939 ve 8.1.1940 tarihli Hasan Ali Yücel'in Genel Sekreterliğe gönderdiği yazılar ve 13.2.1940 tarihli Genel Sekreterliğin cevabı, BCA 490.1.0/1214.31.1; 1-2 ve BCA 490.1.0/1214.32.1; 67-69.

⁶⁰ 7.9.1943 ve 20.9.1943 tarihli İzmir Halkevinden Genel Sekreterliğe gönderilen yazılar, BCA 490.1.0/1208.9.1; 66, 53. Maarif Vekaletinin yurt dışından satın aldığı eğitici filmler hakkında bkz. Çeliktemel-Thomen 2016, s.271-272.

⁶¹ 2.9.1938 ve 18.5.1939 tarihli kararname, BCA 30.18.1.2/84.78.1 ve BCA 30.18.1.2/87.44.5. Ayrıca 29.5.1941 tarihli Ziraat Vekaletinden gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1210.16.2; 38.

⁶² 29.8.1933, 5.1.1935 ve 15.7.1938 tarihli Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletinden gönderilen yazılar, BCA 490.1.0/1211.22.1; 61, 48, 19.

⁶³ 22.6.1937 tarihli Harp Akademisi Komutanlığından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1211.20.3; 3 ve 13.9.1940 tarihinde 8. Bürodan sinema memuru Vehbi Okaya'ya gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1212.27.1; 150.

⁶⁴ Murray Levine 2010; Vignaux 2007; Adadağ 2012.

kurumlarının ellerinde yaygın ve yoğun gösterim sağlayacak malzeme yoktur ve olanlar yenilenmeyi gerektirmektedir.⁶⁵

Film Gösterimleri Hakkında

Genel Sekreterlik birinci ve ikinci grupta yer alan bu filmlerin halkevlerinde gösterimini belirli bir düzen ve kontrol içinde yürütmeye çalışır. Bu doğrultuda filmlerin gönderileceği evlerin bir listesi oluşturulur ve zaman içinde sinema makinesi edinen halkevleri listeye dahil edilir.⁶⁶ Hangi filmin hangi halkevine hangi sırayla gönderileceğine dair belirlenmiş bir kıtas yoktur. Bazen filmler talep eden halkevlerine özel olarak gönderilir, bazen halkevinin talebi olmaksızın gönderilir, bazen de Genel Sekreterlik belirli bölgelerdeki halkevleri arasında bir sıra oluşturur ve bir halkevi gösterimi yaptıktan sonra filmi sıradaki yakın bir halkevine gönderir. Halkevleri arasında bu şekilde bir zincir oluşturulması filmlerin her defasında halkevleri ve Ankara arasında gidip gelmesini engelleyerek halkevlerinin daha kısa sürede filmlere ulaşmasını sağlasa da bir evde yaşanan sorun sonrakileri de etkilediği için bu yöntem her defasında işlevsel olmamakta ve süreci düzenlemek için halkevleri ile Genel Sekreterlik arasında daha fazla yazışmayı beraberinde getirmektedir. Sınırlı örnekte olmakla birlikte bazen de Genel Sekreterlik filmin konusuyla bağlantılı olarak bazı halkevleri arasında sıralı bir düzen oluşturur. Örneğin “Pamuk Sultan” adlı film pamuk üretim ve imalatının yapıldığı bölgelerdeki halkevlerine gönderilir.⁶⁷

Genel Sekreterlik halkevlerine bazen bir, ama çoğu zaman daha fazla sayıda film gönderir. Gönderilen filmlerin her defasında konu bütünlüğü yoktur. Örneğin bir halkevine “Beşinci Büyük Kurultay”, “19 Mayıs Şenlikleri” ve “Erzincan Zelzelesi” gibi içeriği birbirinden bağımsız filmler gönderilebilir.⁶⁸ Genel Sekreterlik film sevkiyatının aksamaması gerekçesiyle bir halkevine gönderdiği film Ankara’ya iade edilmedikçe o halkevine yeni film göndermez.⁶⁹ Filmler evlere ortalama 3 ila 4 hafta süre için gönderilir. Ancak, halkevinde elektrik kesintisi gibi sorunlar yaşanıp gösterimde aksama olması durumunda ya da çevre kasaba ve köylerde seyyar sinema aracılığıyla daha fazla gösterim yapmak için sürenin uzatılması talep edildiğinde Genel Sekreterlik filmlerin halkevlerinde bir süre daha kalmasına onay verir.⁷⁰

Film gösterimleri halkevlerinin dokuz şubesinden Temsil Kolu faaliyetleri kapsamında gerçekleşir. Ancak, Köycülük Kolu da eğer halkevinin seyyar sinema

⁶⁵ Sağlık Bakanlığı elindeki filmlerin az sayıda ve kötü durumda olduğunu, bir kısmının tamire gönderildiğini yazar. 18.6.1933 tarihli Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletinden Genel Sekreterliğe gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1211.22.1; 70.

⁶⁶ 10.3.1940 tarihli liste, BCA 490.1.0/1222.59.1; 40.

⁶⁷ 9.12.1942 tarihli Genel Sekreterlikten Kayseri Halkevine gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1208.10.3; 11.

⁶⁸ 3.4.1940 tarihli Genel Sekreterlikten Erzurum Halkevine gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1207.5.2; 14.

⁶⁹ 7.12.1940 tarihli Genel Sekreterlikten Samsun Halkevine gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1210.15.1; 60.

⁷⁰ 24.4.1940 ve 8.10.1942 tarihli Kastamonu Halkevinden Genel Sekreterliğe gönderilen süre uzatma talep yazıları ve 4.5.1940 tarihli Genel Sekreterliğin cevabı, BCA 490.1.0/1208.10.2; 42-41, 4.

makinesi varsa, çevre köylere düzenlenen geziler sırasında gösterimler yapar.⁷¹ Bazen gündüz, çoğunlukla akşam saatlerinde yapılan tüm halka açık ve ücretsiz gösterimlere ek olarak filmlerin içeriğiyle bağlantılı şekilde bazen öğrenci, asker, işçi gibi farklı gruplara ayrı seanslarda gösterim yapılır.

Halkevlerinde film gösterimlerinin nasıl yapıldığına dair bahsedilmesi gereken bir diğer konu da yaygın bir uygulama olan gösterimler öncesi ya da sonrasında konferanslar düzenlenmesidir. Filmlerle birlikte konferans verilmesi SSCB ya da Fransa gibi farklı Avrupa ülkelerinde de yaygın olan ve eğitici filmlerin mantığı ile örtüşen bir uygulamadır.⁷² Ancak Halkevlerinde gösterilen filmler içerik açısından yeteri kadar çeşitlilik sunmadığından gösterilen filmler her defasında konferanslarla uyumlu değildir. Örneğin Sivas Halkevinde olduğu gibi “İnönü’nün Güneydoğu seyahati” ve “Sivas Atölyesinin açılışı” (cer atölyesi) filmleri sonrasında sağlık konusunda konferans verilir.⁷³ Konferansın konusundan bağımsız olsa da film gösterimi yapılmasının işlevsel bir yanı vardır, zira halkevi idarecilerinin tespit ettikleri üzere sinema faaliyeti konferanslara katılımı artırmaktadır. Film gösterimlerinin “konferansları kuruluktan kurtaracak ve bu önemli telkin vasıtasına dinleyici vatandaş bulmakta çok kıymetli bir iş göreceği”, ya da “konferanslarımızı ve toplantılarımızı filmle beslemek sayesinde halkı halkevine toplamanın ve çok kalabalık temin etmenin” mümkün olduğu belirtilen yazılar halkevlerinden Genel Sekreterliğe sıklıkla gönderilir.⁷⁴ Parti de “Halkevleri sinemanın halk topluluğunu temin için en cazip bir vasıta olduğunu anlamışlardır” tespitiyle sinemanın halkevindeki rolü konusunda hemfikirdir.⁷⁵ Zaten halkevi idarecilerinin Genel Sekreterlikten sürekli film istemelerinin sebeplerinden biri de sinema faaliyetinin halkevlerini daha canlı hale getirmesidir. Herkesin ortak kanaati film gösterimlerine halkevlerinde büyük ilgi olduğu ve bu ilgiden yararlanılması gerektiğidir. Ancak temel sorunlardan biri gösterilecek film azlığıdır.

Film Yokluğundan Çalıştırılmayan Makineler

Halkevlerindeki sinema faaliyetine dair en temel sorun, gösterecek film bulmakta yaşanan sıkıntıdır. Parti yaptığı ve farklı kurumlardan tedarik ettiği filmlerle halkevlerinin ısrarlı şekilde tekrar eden film taleplerine mümkün olduğunca cevap vermeye çalışmaktadır. Ancak tüm bu çabalar yetersiz kalır, zira çok belirgin şekilde film eksikliği söz konusudur.

Halkevleri sinema makinesi edindikten hemen sonra Ankara’dan film talep eder. Ancak halkevleri ile Genel Sekreterlik arasındaki yazışmalar göstermektedir ki onlarca halkevi aylarca, hatta bir yılı geçen süreler boyunca gösterecek film bulamamakta ve sinema makinelerinin atıl kaldığını bildirmektedir. Genel Sekreterliğin film göndermekte yaşadığı sorun, ülkenin bazı bölgelerindeki altyapı eksikliği ile bağlantılıdır. Yazıya başlarken değinilen Ağrı Karaköse bu duruma örneklerden biridir. Ağrı’dan gelen ve iki

⁷¹ 3.6.1940 tarihli İzmir Halkeviden Genel Sekreterliğe gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1208.9.1, 158.

⁷² Vignaux 2009, s.72-73; Sumpf 2007, s.81-83.

⁷³ 17.7.1940 tarihli Sivas Halkeviden gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1210.17.1; 40.

⁷⁴ 25.1.1939 tarihli Gaziantep Halkeviden gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1217.42.2; 45 ve 15.3.1941 tarihli Erzurum Halkeviden gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1217.41.1; 14.

⁷⁵ *Halkevleri 1940*, s.16.

seneye yakın sürede sadece üç defa film gönderildiği belirtilen yazıya Genel Sekreterlik “Halkevlerine film göndermek için azami gayret sarf edildiği” cevabını verir ve “yolunuzun uzunluğunu ve gönderme vasıtalarının darlığını göz önünde tutarak size her defasında iki üç takım birden göndermeyi bu suretle elinizde devamlı olarak film bulundurmaya düşündük” diyerek altyapı sorunlarına çözüm üretmeye çalışır.⁷⁶ Benzer bir durum kış aylarında film sandıklarının ancak hayvan sırtında gönderilebildiği Van⁷⁷ ya da “şiddetli kışlardan ötürü yılda altı ay yolların kapalı bulunmasından” dolayı film ulaştırılamayan Muş için de geçerlidir. Nitekim Muş Halkevi başkanının belirttiği gibi “Halkevi sineması türlü sebeplerden dolayı kuruluşundan beri, partinin gönderdiği birkaç film müstesna film yokluğu yüzünden işletilemediğinden tamamen faydasız hale” gelmiştir.⁷⁸

Yol, ulaşım imkânları gibi altyapı eksikliği özellikle ülkenin doğu bölgelerine film gönderme sorununu bir ölçüde açıklasa da makinelerin atıl kalmasının temel sebebi Genel Sekreterliğin elinde tüm halkevlerine düzenli şekilde gönderecek yeteri kadar film bulunmamasıdır. Rize Halkevi yöneticileri sinema makinesi edinip Genel Sekreterlikten film istedikten ancak yedi ay sonra filmleri gösterebilmiştir.⁷⁹ Sivas Halkevinden gönderilen yazıda sinemanın “üç aydan beri film olmadığından çalıştırılmadığı” belirtilir ve “ayda iki defa olsun gösterilmek üzere” film talep edilir.⁸⁰ Bursa gibi merkezi bir şehirde de durum farklı değildir. Film olmadığı için ellerindeki makineden istifade edemediklerini belirten Bursa Halkevi yöneticilerine cevaben filmlerin farklı yerlerde kullanımında olduğu, geri geldiğinde kendilerine gönderileceği bildirilir. Ancak bu cevabın üzerinden sekiz ay geçmesine rağmen Bursa’ya hala film gönderilmemiştir ve Halkevi Başkanı Genel Sekreterliğe bir önceki vaadini hatırlatır.⁸¹

Genel Sekreterlikten film bulmakta zorlanan halkevleri içinde, Artvin ve İzmir örneklerinde olduğu gibi ücret karşılığı eğitici filmler getirtmeyi düşünenler olur. Ancak talimatname gereği bu tür filmleri ücretsiz göstermek gerektiği ve halkevleri kendi bütçelerinden bu masrafı karşılamayacağı için bu fikir de uygulamaya konamaz.⁸² Bursa Halkevi gibi İstanbul’daki film şirketleri ile irtibata geçenler ise bu firmaların da ellerinde “eğitici ve kültür filmleri” bulunmadığı cevabını alır.⁸³ Benzer şekilde Zonguldak

⁷⁶ 21.7.1941 tarihli Ağrı Halkevinden gönderilen yazı ve 5.8.1941 tarihli Genel Sekreterliğin cevabı, BCA 490.1.0/1215.33.2; 28, 25.

⁷⁷ 12.12.1941 tarihli Genel Sekreterlikten Umumi Müfettiş Abidin Özmen’e gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1223.64.1; 30.

⁷⁸ 5.5.1945 tarihli Muş İl İdare Heyetinden Genel Sekreterliğe gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1219.49.2; 7.

⁷⁹ 14.1.1939 ve 17.8.1939 tarihli Rize Halkevinden Genel Sekreterliğe gönderilen yazılar, BCA 490.1.0/1210.14.4; 7, 1.

⁸⁰ 7.1.1944 tarihli Sivas Halkevinden Genel Sekreterliğe gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1210.17.1; 5.

⁸¹ 20.4.1937 ve 29.12.1937 tarihli Bursa Halkevinden Genel Sekreterliğe gönderilen yazılar ve 4.5.1937 tarihli cevap, BCA 490.1.0/1207.3.1; 36, 34, 32.

⁸² 4.2.1939 tarihli Artvin Halkevinden ve 24.2.1939 tarihli İzmir Halkevinden Genel Sekreterliğe gönderilen yazılar, 490.1.0/1208.9.1; 182, 178.

⁸³ 29.12.1937 tarihli Bursa Halkevinden Genel Sekreterliğe gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1207.3.1; 32.

Halkevlerinde Sinema Faaliyetini Yaygınlaştırma Çabaları ve Sınırlılıklar

Halkevinin talebine verdiği cevapta Genel Sekreterlik, İstanbul'daki film şirketleriyle irtibat kurulduğunu, ancak "terbiyevi filmlerin çok az miktarda ve dağınık bir şekilde bulunduğunu" ve filmler az sayıda olduğu için İstanbul dışına kiraya vermek istemediklerini aktarır.⁸⁴

Halkevlerine gönderecek film bulmakta sıkıntı yaşanması Genel Sekreterliğin elindeki filmlere normalden daha da özen göstermesini beraberinde getirir. Genel Sekreterlik ilk önce halkevlerindeki sinema makinesinin markasını, modelini, hangi boyutta filmleri gösterebildiğini öğrenir; makine, gönderilmesi düşünülen filme uygun değilse, ayrıca yukarıda belirtildiği gibi sinema makinesi halkevinin değilse film göndermez. Filmler yolculuk boyunca zarar görmemesi için Ankara'dan şifreli sandıkla gönderilir. Genel Sekreterliğin halkevlerine filmlerle ilgili gönderdiği yazılarda sıklıkla hatırlattığı konu filmlere dikkat edilmesi gerektiğidir. Nitekim, Ankara'dan gönderilen yazıda çoğu halkevinin dikkat etmesine karşın bazılarının filmlerin zarar görmemesi için yeterli hassasiyeti göstermedikleri belirtilir ve dikkat edilmesi gereken hususlar sıralanır.⁸⁵ Çankırı Halkevi örneğinde olduğu gibi gösterim sırasında filmlere zarar veren halkevlerine ise aynı durumun tekrar etmesi durumunda bir daha film gönderilmeyeceği bildirilir.⁸⁶

Filmlerin yetersiz kaldığı teftiş raporlarında da yer alır. Diyarbakır milletvekilleri 1940 yılında seçim bölgelerinde yaptıkları inceleme sonrası hazırladıkları raporda "bir buçuk yıl içinde merkezden Diyarbakır'a yalnız iki film gönderilmiş ve bunlar da onlarca defa gösterildiği halde yine rağbet bulmuştur" tespitiyle bulduktan sonra "Terbiyevi ve ahlaki rolleri malum bulunan kültür filmlerinden Diyarbakır Halkevine de mümkün mertebe fazla şeritler gönderilmesini" talep ederler. Bu tespit Parti içinde konuyla ilgili birime aktarılır ve "Diyarbakır Halkevine diğer Halkevleri gibi muntazam film gönderilmekte olduğu" yönünde cevap verilir.⁸⁷ Bir sorun olmadığı izlenimi doğuran bu cevaba rağmen Parti içi yazışmalar çok açık bir şekilde yetkililerin sorunun farkında olduğunu göstermektedir. Parti'nin konuyla ilgili birimleri arasındaki yazışmada "halkevlerindeki sinema faaliyetiyle amaçlananın piyasadan sıradan filmleri alıp göstermek değil, talimi ve terbiyevi mahiyeteki filmleri bedava seyrettirmek" olduğu, ancak "ellerinde sinema makinesi bulunan birçok Evin bu eğitici filmleri tedarik edemediklerinden ya sinema faaliyetinde atıl kaldıkları veya piyasa filmleri göstermeye teşebbüs ettikleri" belirtilir ve bu tespitler sonrası halkevlerini sinemalandırma amacı güden Parti'nin filmlerin de nasıl temin edileceğini belirlemesi ve bunu halkevlerine bildirmesi gerektiği hatırlatılır.⁸⁸ Söz konusu belgenin altında elle yazılmış nottan

⁸⁴ 8.2.1945 tarihli Genel Sekreterlikten Zonguldak İl İdare Kuruluna gönderilen cevap, BCA 490.1.0/1210.19.1; 17. Ancak Zonguldak Halkevi önceki tarihlerde İstanbul'daki özel firmalardan Türk devrim tarihini konu alan kurmaca filmlerden bazılarını ücret karşılığında alıp yine ücret karşılığında halkevinde göstermiştir: 4.10.1939 tarihli Zonguldak İl İdare Heyetinden Genel Sekreterliğe gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1220.53.1; 22.

⁸⁵ 27.9.1940 tarihli ve 8/1880 sayılı genelge, BCA 490.1.0/1394.625.1; 46.

⁸⁶ 11.11.1941 tarihli Genel Sekreterlikten Çankırı Halkevine gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1208.10.2; 19.

⁸⁷ 22.3.1940 tarihli Parti içi yazışma, BCA 490.1.0/1389.612.1; 13, 11.

⁸⁸ 21.11.1939 tarihli 5. Bürodan 8. Büroya gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1214.32.1; 71.

konunun Genel Sekreterlikle de görüşüldüğünü öğreniriz. Nitekim, yukarıda değindiğimiz Şubat 1940 tarihinde Genel Sekreterliğin farklı bakanlıklardan film talep ederek halkevlerine gönderilen film sayısını artırma ve filmleri çeşitlendirme çabası bu kapsamda değerlendirilebilir.

“Piyasadan Tedarik Edilen” Filmler

Talimatnameye göre Parti’den ve farklı devlet kurumlarından gönderilen filmler haricinde halkevlerinde gösterimine izin verilen son grup filmler ise “Halkevi İdare Heyetinin piyasadan tedarik edeceği” üçüncü grup filmlerdir. Halkevlerindeki diğer tüm sinema faaliyetlerinde olduğu gibi “halkın fikir ve zevkini yükseltmek amacıyla” gösterilecek bu filmlerden halkevlerinin bütün faaliyetlerinde olduğu gibi gelir elde edilmesi yasaktır. Ancak talimatnameye göre söz konusu filmler halkevlerinin sosyal yardım harcamaları için yılda 12 seferi geçmemek kaydıyla paralı olarak gösterilebilir.⁸⁹

Halkevleri kendi imkânlarıyla piyasada bulunan filmlere ulaşmaya çalışırken çok ender olmakla birlikte Parti de özel şirketlerden kurmaca film kiralayıp halkevlerinde göstermeyi planlar. İpek Film’in “Şehvet Kurbanı” adlı filmini halkevlerinde göstermek isteyen Genel Sekreterlik film şirketinin önerdiği fiyatı yüksek bulunca sitemkâr bir cevap ile filmi kiralamaktan ve ileride başka filmleri kiralama planından vazgeçtiğini bildirir.⁹⁰ Her ne kadar bu tür girişimlerle gösterilecek kurmaca filmler Parti’nin halkevlerindeki sinema faaliyetinden amaçladığı ‘halk terbiyesi’ ile birebir örtüşmese de kurmaca filmlerin halkevlerinde gösterimini sağlamak yoğun taleplere karşı film azlığı sorununa bir ölçüde de olsa çare üretme çabasıdır. Halkevi idarecileri açısından ise kurmaca filmlerin halkevinde gösterilmesi öncelikli olarak halkevlerine ek gelir elde etme aracı olarak görülür ve bu sebeple Genel Sekreterlikten sürekli olarak yılda on ikiden daha fazla ücretli kurmaca film gösterimi yapma izni istenir. Bu izin ancak 1946 yılında talimatnamede yapılan yeni düzenleme sonrası verilecek ve bu durum halkevlerindeki sinema faaliyetinde radikal bir değişikliğe yol açacaktır.⁹¹

1946 yılında yapılan değişiklikle halkevlerine salonlarını kiralama ve ücretli gösterim yapabilme izni tanınması sonrası makine ve film azlığı sorununa dönük iki önemli sonuç doğar. İlki, halkevlerinin salonlarını sinema makinesi olan bir işletmeciye kiraya verebilmesi sonrası sinema makinesi olmayan halkevlerinin de sinema faaliyeti yapabilir hale gelmesi ve böylece Genel Sekreterliğin halkevlerinin sinema makinesi sahibi olması ile ilgilenmeyi bırakmasıdır. İkinci sonuç ise halkevi yöneticilerinin ya da salonu kiralayan sinema işletmecisinin piyasadan bulduğu filmleri ücret karşılığı göstermesi ile halkevlerine merkezden gönderilen filmlerin yetersiz kalması sorununun da büyük ölçüde çözülmesidir. Ancak elbette geline bu durumda halkevlerindeki sinema faaliyeti ilk amaçtan önemli bir sapma kaydetmiştir. Parti’nin halkevlerinde film

⁸⁹ *Halkevleri Çalışma Talimatnamesi* 1940, madde 50-52.

⁹⁰ 19.3.1940 tarihli Türk Sinemacılık Şirketinin Genel Sekreterliğe gönderdiği teklif yazısı ve 16.4.1940 tarihli Genel Sekreterliğin cevabı, BCA 490.1.0/1214.32.1; 43, 40.

⁹¹ 1946 yılında yapılan değişikliğin sebepleri ve halkevlerindeki sinema faaliyeti açısından sonuçları üzerine bir inceleme için bkz. yayımlanacak “Halkevlerinde ücretli film gösterimleri: yasaktan teşvike”.

gösterimlerini yaygınlaştırmak için yaptığı tüm girişimler ve yatırımlar ile amaçladığı devrimin fikirlerini yaymak, dönemin yaygın ifadesiyle sinemayı bir ‘halk terbiyesi’ aracı olarak kullanmaktır. Oysa 1946 yılı değişiklikleriyle halkevlerindeki sinema faaliyeti herhangi bir sinema işletmesinin faaliyetiyle benzeştiği oranda sıradanlaşır. Her şeye rağmen bu gelişmeler Anadolu’da sinemayla büyük şehirlerdeki gibi karşılaşma fırsatı olmayan kişilerde sinema aşinalığı, severliği doğurur; filmler vasıtasıyla insanların kadın erkek beraber kamusal alanı deneyimlemesine imkân sunulur ve bu açılardan halkevlerindeki sinema faaliyetinin -en geniş anlamıyla- Kemalist devrimlerin temel hedeflerinden biri olan ‘medenileşme’ amacına hizmet ettiği savunulabilir.⁹²

Kurmaca filmler dışında halkevlerinde gösterilen üçüncü grup filmler arasında eğitici nitelikte olan, ancak ilk iki grupta yer almayan, yani devlet ve Parti haricinde kişi ya da kurumların girişimleri ile halkevlerinde gösterilmek istenen filmler de yer alır. Bu kapsamdaki filmler arasında öncelikli olarak British Council ya da Amerikan Kültür Heyeti gibi yabancı ülke temsilciliklerinin göstermek istedikleri bulunur. Bu filmler özellikle 2. Dünya Savaşı sırasında Türkiye’nin tarafsızlık politikasına aykırı şekilde savaşa taraf ülkelerden birinin kendi lehine propaganda yapma olasılığına karşı ihtiyatla karşılanır ve Parti tarafından sıkı bir kontrole tabi tutulmaya çalışılır. Nitekim savaş yıllarında yayınlanan bir genelge ile filmlerin “en keskin ve etkin propaganda silahı kıymetini kazandığı” belirtilerek “hangi şahıs veya müessese tarafından ve ne mevzuda olursa olsun” filmlerin Genel Sekreterlikten onay alınmadıkça gösterilmemesi istenir.⁹³ Savaş sonrası dönemde Türkiye’nin yeni uluslararası yapıda konumu netleştikçe bu tür girişimler daha olumlu karşılanacak, hatta Genel Sekreterlik tarafından, halkevlerindeki eğitici film eksikliğini giderdiği oranda teşvik edilecektir.⁹⁴

Bu gelişmelerin sonucu olarak savaş sonrası yıllarda, talimatnamede halkevlerinde gösterilmesine izin verilen filmlerden birinci ve ikinci grupta yer alanların yerini giderek daha fazla oranda üçüncü gruptakiler almaya başlamıştır. Aynı dönemlerde Parti’nin sinema işlerindeki etkinliği giderek azalmaktadır. Halkevlerinin yoğun film taleplerine olumlu cevap vermekte zaten zorlanan Genel Sekreterlik savaş sonrası dönemde taleplere verdiği cevaplarda Parti’nin bir süredir yeni film yapmadığını, mevcut filmlerin ise konu açısından artık ilgi uyandırmayacak kadar eski, ayrıca fazla gösterilme sonucunda çok yıpranmış olduğunu ve piyasada boş film bulunamadığından yeni kopya yaptırılmadığını, bu sebeplerle filmlerden istifade edilemeyeceğini ve film gönderilemeyeceğini belirtir.⁹⁵

⁹² Benzer gerekçeleri ileri sürerek halkevlerindeki sinema faaliyetlerinin katkılarını vurgulayan bir çalışma için bkz. Çam ve Şanlır Yüksel 2020, s.21. Ayrıca bkz. Çeliktemel-Thomen 2016, s.275.

⁹³ 16.4.1943 tarih ve 8/2429 sayılı Genel Sekreterlikten halkevlerine gönderilen genelge, BCA 490.1.0/1209.13.2; 5.

⁹⁴ British Council ve Amerikan Kültür Heyeti Anadolu’da birçok film gösterimi yapar. Örneğin British Council 31.10.1949’da başlayıp 1.12.1949’da biten, 13 halkevini kapsayan bir program gerçekleştirir ve Genel Sekreterlik halkevlerini “gelecek olan ekibe gereken kolaylığın gösterilmesi” konusunda uyarır. 26.10.1949 tarihli Genel Sekreterlikten ilgili halkevlerine gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1018.923.1; 21.

⁹⁵ 7.7.1945 tarihli Genel Sekreterlikten Sivas Halkevine gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1210.17.1; 3 ve 1.9.1945 tarihli Genel Sekreterlikten Kastamonu İl İdare Kuruluna gönderilen yazı, BCA

Aslında Parti az sayıda olmakla birlikte film yapmaya devam etmektedir⁹⁶ ancak film politikasında bir değişiklik olduğu aşıkardır. Önceki yıllarda film şirketlerinden sürekli olarak boş film şeridi satın alan, hatta savaş başladığında film bulamama durumuna karşı boş film stoklayan⁹⁷ Genel Sekreterlik, 1940'lı yılların ikinci yarısında kendisine gelen boş film satma tekliflerine film yapmayı düşünmediklerini belirterek olumsuz cevap vermektedir.⁹⁸ Genel Sekreterliğin halkevlerindeki film faaliyetlerine etkisinin giderek azaldığını teyit eden gelişme Genel Sekreterliğin halkevlerine film gönderme işini de 1947 yılının sonunda Başbakanlığa bağlı Basın ve Yayın Genel Müdürlüğüne devretmesi ve kendisine gelen film taleplerini bu kuruma yönlendirmesidir.⁹⁹ Genel Sekreterlik artık üretim, dağıtım ve kontrol aşamalarında halkevlerindeki film gösterim sürecinin aktif bir aktörü değildir, onun yerini Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü doldurmaya başlar.¹⁰⁰ Dolayısıyla sinema işlerinde Parti'nin rolünü giderek daha fazla devlet aygıtının farklı birimleri almaya başlamıştır.

1950 yılına gelindiğinde Genel Sekreterlik elindeki filmleri Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Enstitüsü Müdürlüğü ve Başbakanlık Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Sinema Şubesine devreder.¹⁰¹ Parti film işlerinden tamamen çekilmiştir. Zaten bu tarih halkevlerinin varlığını farklı sebeplerle eleştiren ve kapatılmasını isteyen Demokrat Parti'nin iktidara geldiği döneme tekabül eder. Dolayısıyla söz konusu olan sadece halkevlerinde gerçekleşen sinema faaliyetlerinin sonu değil, bizzat halkevlerinin sonudur.¹⁰²

Sonuç

CHP tek parti olarak Türkiye siyasi hayatına damga vurduğu dönemde halkevleri bünyesinde sinema faaliyetlerini geliştirmek için önemli bir çaba gösterir. Temel ihtiyaç olan sinema makinesi ve 'halk terbiyesi' amacına uygun filmler temin etmek için sınırlı da olsa yatırım yapar, devletin farklı kurumlarını sürece dahil etmeye çalışır, özel şirketlerle ortaklıklar yapar. Parti yöneticileri sinemanın iki dünya savaşı arası dönemde

490.1.0/1208.10.2; 1-2 ve 6.3.1946 tarihli Genel Sekreterlikten Havza Halkevine gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1210.15.1; 13.

⁹⁶ 19.3.1947 tarihli Genel Sekreterlikten gönderilen yazıda "Parti tarafında 1940 yılından beri film çektilirmediği" yazmaktadır, BCA 490.1.0/1210.15.1; 11. Ancak 1941 yılı Cumhuriyet Bayramı kutlamaları Parti tarafından filme alınmış, BCA 490.1.0/1165.90.3; 7 ve bu film 7.8.1942 tarihinde Balıkesir Halkevine gönderilmiştir, BCA 490.1.0/1035.979.3; 4.

⁹⁷ 19.9.1939 ve 28.2.1940 tarihli Parti içi yazışmalar, BCA 490.1.0/1212.27.1; 97, 80.

⁹⁸ 25.6.1948 tarihli Genel Sekreterlikten yabancı bir firmanın Türkiye temsilcisi Ekrem Akömer'e gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1208.8.1; 7.

⁹⁹ 18.12.1947 tarihli Genel Sekreterlikten Basın ve Yayın Genel Müdürü Nedim Veysel İlkin'e gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1213.28.1; 66 ve 5.1.1948 tarihli Genel Sekreterlikten Bergama Halkevine gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1208.9.1; 9.

¹⁰⁰ Basın Yayın Genel Müdürlüğü ve bu kurumun sinema alanındaki faaliyetleri hakkında ayrıntılı bir çalışma için bkz. Akçalı 2016, s.112-197 ve 224-263.

¹⁰¹ 21.2.1950 tarihli Genel Sekreterlikten Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Enstitüsü Müdürlüğüne gönderilen yazı, BCA 490.1.0/1213.29.1; 5.

¹⁰² *Resmi Gazete*, 11.8.1951, kanun no.5830.

dünya genelinde kazandığı siyasal rolün farkında olarak kendi ülkelerinde de bu önemli araçtan yararlanma iradesine sahiptir. Nitekim bu isteğin yansıması olarak onlarca film üretilir, halkevlerinde yüzlerce gösterim yapılır, binlerce insan film seyreder. Böylece Anadolu'da birçok kişi sinema ile ilk defa CHP'nin girişimleri sonrası halkevleri vasıtasıyla karşılaşır.

Ancak genç Cumhuriyetin sinema alanında İmparatorluk döneminden miras aldığı bilgi birikimi ve altyapının yetersiz olması,¹⁰³ bunları geliştirmek için gereken mali kaynakların sınırlılığı ve yeni kurulan Cumhuriyet'in harcamalardaki önceliğinin ulaşım, sanayi gibi temel alanlarda oluşu önemli mali yatırım gerektiren halkevlerindeki sinema faaliyetlerinin gelişmesine sekte vurmuştur. Bunlara ek olarak bazı il ve ilçelerde elektrikten düzenli şekilde yararlanamama; ulaşım sorunları; eleman ve materyal yetersizliğine bağlı olan Parti'nin sinema faaliyetini örgütlemekteki eksiklikleri ve örneğin Batı Avrupa'da aynı tarihlerde görülen yerel sinematek benzeri yapılanmaların oluşturul(a)maması var olan sorunları daha da keskinleştirir. Böylece halkevlerinde gösterimi sağlanan filmler sayı olarak az, içerik açısından çeşitlilik sunmaktan uzak kalacak, halkevlerinin neredeyse tamamı film azlığından, sinema makinelerinin âtil kaldığından şikayetçi olacak, sonuç olarak -sinemanın toplumsal eğitim amacıyla kullanımında örnek alınan Avrupa ülkelerine kıyasla- halkevlerinde etkin bir sinema faaliyetinden bahsetmek mümkün olmayacaktır.

Yapılan tüm bu girişimler sonrası 1950 yılına gelindiğinde tüm halkevlerine sinema makinesi temin etmek, halkevlerinin amaçlarına uygun filmlerin düzenli gösterimini sağlamak gibi temel hedeflere ulaşmaktan uzak kalınsa da büyük şehirlerdeki sosyalleşme imkânları diğer bölgelere de taşınmış, ülkede sinema kültürünün oluşmasına ve gelişmesine katkı sunulmuş, sinema alanındaki tüm bu faaliyetler toplumsal dönüşümde sınırlı da olsa bir rol oynamıştır. Bu anlamda halkevlerindeki sinema faaliyetlerini ne tam bir başarısızlık olarak tanımlamak ne de büyük bir başarı öyküsü olarak anlatmak doğru olacaktır. Hedeflere sınırlı bir ölçüde yaklaşmış ve gelecek için bir zemin oluşturulmuştur.

¹⁰³ Söz konusu yetersizlikler Çeliktemel-Thomen (2015) tarafından da vurgulanır.

KAYNAKLAR

a. Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Başbakanlık

•30.10.0/4.19.18; •30.18.1.2/84.78.1; •30.18.1.2/87.44.5

Siyasi Partiler

•490.1.0/3.13.17; •490.1.0/6.30.15; •490.1.0/383.1621.3; •490.1.0/384.1625.2;
•490.1.0/399.1691.2; •490.1.0/931.621.4; •490.1.0/1003.874.2; •490.1.0/1018.923.1;
•490.1.0/1035.979.3; •490.1.0/1165.90.3; •490.1.0/1207.2.1; •490.1.0/1207.3.1;
•490.1.0/1207.5.2; •490.1.0/1208.8.1; •490.1.0/1208.9.1; •490.1.0/1208.10.2;
•490.1.0/1208.10.3; •490.1.0/1209.12.1; •490.1.0/1209.13.2; •490.1.0/1210.14.4;
•490.1.0/1210.15.1; •490.1.0/1210.16.2; •490.1.0/1210.17.1; •490.1.0/1210.19.1;
•490.1.0/1211.20.3; •490.1.0/1211.22.1; •490.1.0/1212.27.1; •490.1.0/1213.28.1;
•490.1.0/1213.29.1; •490.1.0/1214.30.1; •490.1.0/1214.31.1; •490.1.0/1214.32.1;
•490.1.0/1215.33.2; •490.1.0/1217.41.1; •490.1.0/1217.42.2; •490.1.0/1219.48.2;
•490.1.0/1219.49.2; •490.1.0/1219.50.2; •490.1.0/1219.50.4; •490.1.0/1220.53.1;
•490.1.0/1221.55.2; •490.1.0/1221.56.2; •490.1.0/1222.58.1; •490.1.0/1222.59.1;
•490.1.0/1222.60.1; •490.1.0/1223.61.1; •490.1.0/1223.62.1; •490.1.0/1223.63.1;
•490.1.0/1223.64.1; •490.1.0/1389.612.1; •490.1.0/1394.625.1.

b. Resmi Yayınlar

- C.H.P. XVI. yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları*, Ankara, Ulus Basımevi, 1948.
- Halkevleri 1940*, Ankara, Ulusal Matbaa, t.y.
- Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, Ankara, Zerbamat, 1940.
- Resmî Gazete*, 11.8.1951, kanun no.5830.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 4, Cilt 14, İçtima 2, 20.4.1933, kanun no.2154.

c. Kitap ve Makaleler

- Adadağ 2020 Özgür Adadağ, “From ‘people’s education’ to people’s entertainment: the changing role of cinema in Turkey’s People’s Houses (1932–1950)”, *Middle Eastern Studies*, 56/3, s. 453-468.
- Adadağ 2012 Özgür Adadağ, “Ulus Eğitmek: İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Eğitici Sinema”, *İlet-i-şim*, sayı 17, s. 31-61.
- Akçalı 2016 Selen Akçalı, *Political Propaganda During the Single-Party Regime in Turkey (1931–1946)*, Yayınlanmamış doktora tezi, Boğaziçi Üniversitesi.
- Akçura 1995 Gökhan Akçura, “Bir Mitolojik Öykü: İpekçi Kardeşler”, *Aile Boyu Sinema*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, s. 53-69.
- Çam ve Şanlıer-Yüksel 2020 Aydın Çam - İlke Şanlıer-Yüksel, “Türkiye Sinema Mekânları, Seyir ve Seyirci Araştırmaları Bibliyografyası: Yaklaşımlar,

Halkevlerinde Sinema Faaliyetini Yaygınlaştırma Çabaları ve Sınırlılıklar

- Kaynaklar ve Yöntemler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 18, Sayı 36, s. 9-46.
- Çeliktemel-Thomen 2016 Özde Çeliktemel-Thomen, “Müderri Sinema: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Sinemayla Eğitim Misyonu”, Deniz Bayrakdar (der.), *Türk Film Araştırmalarında Yeni Yönelimler 12*, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, s.253-278.
- Çeliktemel-Thomen 2015 Özde Çeliktemel-Thomen, “Halkevlerinde Eğitici Sinema Repertuarı: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Sinema, Eğitim, Propaganda (1923-1945)”, *Sinecine*, 6(2), s.50-75.
- Kaya 1938 Şükrü Kaya, *Dahiliye Vekili ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya'nın Halkevlerinin 6ıncı Yıl Dönümü Olan 20 Şubat 1938 de Ankara Halkevinde Verdiği Nutuk*, Ankara.
- McKernan 2009 Luke McKernan, “Newsreels: form and functions”, Richard Howells - Robert W. Matson (ed.), *Using Visual Evidence*, Open University Press, Berkshire, s.95-106.
- Murray-Levine 2010 Allison Joan Murray Levine, *Framing the Nation. Documentary Film in Interwar France*, Continuum.
- Özyılmaz 2020 Özge Özyılmaz, “Türkiye’de Sinemanın Öncü Girişimcileri: İpekçiler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 18, Sayı 36, s. 699-710.
- Sumpf 2007 Alexandre Sumpf, “Le ‘grand muet’ à la campagne. Educateurs politiques, projectionnistes ambulants et paysans dans l’URSS des années 1920”, *1895. Mille huit cent quatre-vingt-quinze*, sayı 52, s. 57-88.
- Vignaux 2009 Valérie Vignaux, “L’éducation sanitaire par le cinéma dans l’entre-deux-guerres en France”, *Sociétés & Représentations*, sayı. 28, s.69-85.
- Vignaux 2007 Valérie Vignaux, *Jean Benoit Lévy ou le corps comme utopie. Une histoire du cinéma éducateur dans l’entre-deux-guerres en France*, Paris, AFRHC.

ç. İnternet Kaynakları

<https://ata.msb.gov.tr/Genel/icerik/aturk-donemine-ait-goruntuler>

SUMMARY

The people’s houses, first 14 of which were established in February 1932 in diverse provinces of the country and the numbers of which reached to 500 by 1951 when they were closed, were founded with the aim of spreading the principles of Kemalist revolution and “people’s education”. Cinema was among the many tools that were used for these objectives. Throughout this study, the attempts of the RPP for making use of

cinema along with the problems and constraints it encountered during this process is examined. The research is based on the written correspondences on cinema, among the various units of the state and the party, people's houses and local governors present in the archival records.

Cinema is used as a significant propaganda tool, primarily in some European countries and the USA, during the aforementioned period. RPP initiated explorations in late 1932 in order to plan the necessary infrastructure to make use of cinema as in above mentioned countries. At first, no significant progress was made. From the second half of the 1930s there was a more planned approach in order to develop making use of cinema. One of the main aims was to obtain film projectors for as many people's houses as possible. As the headquarters of the party did not have the necessary budget allocated for the purchase of projectors, the party could send projectors only to a limited number of people's houses. Many of the people's houses bought projectors from their own budgets, however among those some experienced financial problems and ended up not being able to pay the instalments. Hence, the project of providing a projector to all people's houses remained on paper.

The second pillar of the cinema policy of the party was to provide educational films that are in line with the foundational objectives of the people's houses. Yet, the party had limited material and human resources to shoot films. In order to overcome this problem, the party got a paid-support from the private film companies in Istanbul. Under these limited conditions, the party shot tens of films with the help of private companies. These films were falling under the category of "newsreel" which were screened in many European countries during the same period. What was aimed with the newsreels shot by the party was to present the "New Turkey" – a term widely used in that period. In addition to the limited number of films produced, the party demanded various state institutions to send the films they had to the people's houses as a solution to the scarce number of films. However, among the diverse ministries, only very few had educational films.

Among the primary tasks conducted by the party in the people's houses related to cinema was to assure a certain regulation for the screenings. The basic problem among all was the scarcity of the films sent to the people's houses. Many of the people's houses waited for months to receive films from the party and conveyed their insistent demands of films to the party headquarters. As mentioned very frequently in the reports prepared by the regional investigators that were appointed to control the functioning of the people's houses, the general complaint was that the film projectors were remaining idle due to lack of films.

One of the methods used as a solution to the lack of films was the screening of feature films purchased from the market in the people's houses. However, according to the Regulation of the People's Houses these films should be screened without any charge like other films. The exception to this was the permission for up to twelve paid film screenings, supplied from the market, for the social assistance expenses of the people's houses. Yet, the administrators of the people's houses considered the paid screenings of the feature films as tools to generate additional revenue for the people's houses, thus they were making insistent demands from the party to take the twelve films per year limit off. The twelve-film limit was abolished with the change made in the regulation in 1946 in

relation to the post-war conditions, additionally in the same period people's houses were permitted to rent their halls which was a banned practice beforehand. These decisions resulted in two significant consequences, by making radical changes in the cinema activities of the people's houses. First, the general secretariat of the party was no longer interested in the film projector ownership of the people's houses following the possibility of renting the halls of the people's houses to cinema managers. Second consequence was that with the paid screenings of the films in the market, the film scarcity problem of the people's houses were resolved. Yet at that point, the cinema activity in the people's houses diverged significantly from its initial objectives. From then onwards mostly feature films were screened in the people's houses. On top of that, the films that were screened were not overlapping with the education of the people which was the main objective of the cinema activities of the people's houses. Hence, as of the late 1940s, the party pulled out from the tasks of providing film projectors and films to the people's houses. Consequently, the party drifted apart from its initial aims that were planned to be reached by using cinema. Eventually, following the Democrat Party's rise to power in 1950 people's houses were closed.

From mid 1930s onwards, the RPP made significant effort to make use of cinema through the people's houses. However, it is hard to say that those efforts reached the party's initial objectives. The main reason behind this was the lack of necessary infrastructure in cinema and the scarcity of resources to resolve the issues related to them. However, despite all these deficiencies, the attempts reached the objectives albeit in a limited way, additionally they played a role in establishing a cinema culture in Anatolia.